

מלחמה ופילוסופיה

נובמבר-דצמבר 2006 ■ מסי' 79 שנה 15

מחנה שבויים - מלחמת העולם הראשונה

נושאון - ביטאון איל"ת - אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בעריכת יורם לוביאניקר ואריק שורץ

עורך גרפי: הדי אור

דוא"ל: noson.ed@gmail.com

ת.ד. 62029, תל אביב - יפו 61620

Nos'on ISSN 0792-6448

תוכן העניינים:

	דבר העורך	עמ' 2
	הונאה בבולי החלל של ברה"מ	עמ' 4
	כתובות עלומות	עמ' 8
	מעשה במלכה וסוס	עמ' 13
	כמה מילים על חותמות ביול	עמ' 16
	סיפורי מעטפות	עמ' 20
	הטור של דובוש	עמ' 26
	הכה את המומחה	עמ' 29
	מכתבים למערכת	עמ' 31
	חידה בולאית	עמ' 32
טל ענבר		
מנחם לדור		
יורם לוביאניקר		
רון מירב		
רון ברגר		
יורם כהן		

ועד האגודה והפעילים:

יו"ר - ד"ר יהושע מגר (מעלה גיא אוני 228, ראש פינה 12000, 052-8802725)
סגן יו"ר - ד"ר איליה פרנקל (ת.ד. 7186, אשקלון 78170, 07-6762169)
מזכיר - זהר נוי (ת.ד. 62029, תל אביב 61620, 052-2641769)
גזבר - שלמה וורגן (רח' ברנשטיין 31/22, ראשון לציון 75503, 054-6855951)
חבר ועד - הנס ברוך (רח' וולפסון 29, ראשון לציון 75203, 052-4358004)
חבר ועד - מנחם לדור (ת.ד. 340, הר אדר 90836, 054-4825007)
ועדת ביקורת: חגי זהר, יוחנן מי-רז, דוד משה.
עורכי נושאון - יורם לוביאניקר (054-5402723), אריק שורץ (052-2442502)

שירותים לחברים: נושאון - ארבע פעמים בשנה, נושאונט - ארבע פעמים בשנה, מכירות פומביות, שירותי ספריה תימאטית, מפגשים, סמינרים והרצאות, צוות מומחים, "שבל" (ביטאון התאחדות בולאי ישראל).

דמי חבר (2007): מבוגר - 100 ₪, נוער - 50 ₪.

תאריך אחרון למשלוח חומר לחוברת הבאה: 1.12.06

דבר העורך

לחברי איל"ת שלום,

מלחמה

הגליון הנוכחי עוסק ב"מלחמה ושלום". החתירה לשלום היא חלק בלתי נפרד מהמציאות הישראלית. לצערנו, במציאות, כמו גם בבולאות, המלחמה נפוצה יותר. בחוברת הנוכחית תמצאו מאמרים על מספר צורות לחימה: המאמר של **טל ענבר** (המשך המאמר מנושאון 77) קשור למלחמה הקרה. **יורם לוביאניקר** קושר בין מלחמת טרויה המיתולוגית למלחמה על לוח השחמט. **מנחם לדור**

כותב על שימוש בכתובות עלומות בזמן מלחמת העולם השנייה, בעוד שהטור של **רון ברגר** עוסק בדואר שבויים במלחמת העולם הראשונה. לבסוף, הטור הכה את המומחה עוסק במעטפות פטריוטיות ממלחמת האזרחים האמריקאית. כנגד כל הסכסוכים האלה מציג לנו **דובוש** בטורו מבט אופטימי יותר – ילדים מציירים שלום.

שנת 2006 מתקרבת לסיומה, והחוברת הנוכחית של נושאון הינה האחרונה לשנה זו. סמוך לתחילת שנה זו קיבלנו על עצמנו את עריכת נושאון, ועתה הגיע הרגע לסיכום ביניים. בשנה האחרונה יצאו שש חוברות של נושאון, במועדים קבועים ובפורמט ידוע מראש, כולל טורים קבועים. התפרסמו מאמרים וידיעות מאת עשרים מחברים שונים, וחומר הקריאה היה מגוון מתמיד. רוב המחברים ערכו השנה את הופעת הבכורה שלהם בנושאון – אף זה סימן לגיוון. על פי בדיקה שערכנו כמחצית מחברי האגודה זכו לקרוא חומר הקשור ישירות לאחד מנושאי האיסוף שלהם – הישג בלתי מבוטל בהתחשב במגוון תחומי האיסוף הקיימים. למשמע ולמקרא התגובות הרבות והחמות שקיבלנו מכם בכתב ובעל פה בחודשים האחרונים אנחנו חשים סיפוק רב, ורצון להמשיך קדימה.

תודתנו לועד איל"ת שנתן בנו אמן, והפקיד בידינו את נושאון. תודה מיוחדת לחברנו **הדי אור**, שעזר לנו לעצב את נושאון מחדש, לימד אותנו את העקרונות הגרפיים הנחוצים וליווה אותנו בעצה והדרכה לאורך כל השנה כעורך הגרפי של נושאון. תודה לכל הכותבים, ובעיקר לכם הקוראים על הנאמנות והסבלנות שגיליתם. אנו מקווים שאתם נהנים לקרוא את נושאון כמו שאנחנו נהנים מעריכתו.

כבר בחוברת הראשונה שערכנו קראנו לכם להעביר אלינו כתובות דואר אלקטרוני, על מנת לבנות רשימת תפוצה אלקטרונית. כמחצית מהחברים פנו אלינו עד עתה, וקיבלו מאיתנו לכל אורך השנה עדכונים וכתבות מנושאון, בצבע מלא הישר למחשב שבביתם. שרות נוסף זה זכה לתגובות חמות ונלהבות, מהן קיבלנו את הרעיון הנהדר הבא.

המחשב והאינטרנט תופשים כיום מקום נכבד בחיינו. כדי להצמיד את איל"ת לתוך שנות האלפיים, הצענו לועד איל"ת להפיץ בנוסף על נושאון כתב עת חדש, אלקטרוני וצבעוני. כתב העת החדש, שיקרא **"נושאונט"**, יצא לאור החל מהשנה הקרובה.

נושאון ימשיך לצאת במתכונת הנוכחית, ויופיע ארבע פעמים בשנה, בינואר, אפריל, יולי ואוקטובר. נושאונט ישלים אותו ויישלח גם הוא לחברים במועדים קבועים ארבע

ושלום

פעמים בשנה, באמצעות הדואר האלקטרוני – במחצית פברואר, מחצית מאי, מחצית אוגוסט ומחצית נובמבר. בסך הכל יקבל כל חבר שמונה גליונות בשנה, יותר מאי פעם. המאמרים הכתובים והטורים הקבועים שיופיעו בנושאונט יהיו כמובן שונים מאלו שיופיעו בנושאון, ומאמץ מיוחד יושקע על מנת לנצל את המדיה החדשה במלואה, תוך שימוש בקישורים לאתרי אינטרנט נבחרים, מאמרים ממקורות שונים, שיתוף פעולה מקוון עם אגודות בולאיות ברחבי העולם ועוד.

אנחנו ערים לכך שלא כל חברי איל"ת מחזיקים במחשב ומשתמשים בדואר אלקטרוני. נשמח לקבל מכל חבר כתובת דואר אלקטרוני, גם אם אינה שלו, כך שנוכל להעביר אליו באמצעות חבר או בן משפחה את גליונות נושאונט. חברים שאינם מצליחים למצוא גישה למחשב בשום אופן מוזמנים לפנות אלינו, ונשתדל למצוא פתרון הולם עבורם.

דמי החבר באיל"ת יעמדו החל מהשנה על סך של 100 ₪. מתוך סכום זה, 20 ₪ מועברים להתאחדות בולאי ישראל כדמי חבר, והיתרה משמשת אותנו לתשלום עבור הדפסת נושאון ודמי משלוח. לצערנו, ההוצאות עולות על ההכנסות, ולאיל"ת אין למעשה תקציב לפעילויות נוספות. בשנים קודמות חברים שלא שילמו את דמי החבר המשיכו לקבל את נושאון תקופות ארוכות, מתוך תקווה שיחדשו את חברותם וישלמו בעתיד. האסיפה הכללית האחרונה החליטה לשנות מנהג זה, ולמנוע מצב בו חברים מסבסדים, למעשה, אספנים אחרים. במהלך החודשים האחרונים ניהלו חברי הוועד בראשות הגזבר **שלמה וורגן**, מבצע גבית חובות. בסוף השנה הצלחנו "ליישר קו", ומי שלא שילם את דמי החבר עד לסוף 2006 נגרע מרשימת החברים.

בכוונתנו להמשיך במגמה זו. **חברים שלא ישלמו את דמי החבר שלהם עד לסוף חודש פברואר לא ימשיכו לקבל את נושאון או נושאונט.** אנו חוזרים על בקשה ישנה – אל תתנו לנו לרדוף אחריכם: שלמו את דמי החבר מיד וללא דיחוי, על מנת שאיל"ת תוכל להמשיך ולתת לכם את כל השירותים שהיא יכולה ורוצה לתת.

רבים מחברי איל"ת סבורים שתשלום דמי החבר השנתיים מקנה להם מעמד של "לקוחות" בלבד. הם מקבלים בתמורה את נושאון ובכך מתמצה חברותם בעמותה. לטעמנו אין הדבר כך כלל וכלל. החברות באיל"ת יכולה וצריכה להיות פעילה. כל חבר יכול, אם רק ירצה בכך, לתרום משהו לפעילותה של איל"ת: כתיבת מאמר או כתבה לנושאון ונושאונט, ארגון מפגשי חברים במקומות שונים בארץ, הכנת הרצאות לחוגי הנוער, תמיכה וחניכה של מציגים חדשים, עזרה בארגון מכירות פומביות ואפילו תרומות כספיות יתקבלו ברצון. אי אפשר להתלונן על מיעוט פעילויות אם אתה עצמך אינך יוזם או תורם דבר. אנחנו מבקשים לנצל את הבמה הזו ולקרוא לכל אחד מכם: **חשוב מה אתה יכול ומוכן לתרום**, צלצל לאחד מחברי הוועד וספר לו על כך. שלח אלינו מייל, ספר גם לנו. יחד, במאמץ משותף, נוכל לשמור על איל"ת כמקום שבו אפשר ללמוד וללמד, להנות ולהתפתח יחד בתחביב הבולאי המשותף לכולנו.

שנת אספנות ובולאות פוריה לכולכם,

יורם ואריק.

הונאה בבולי חלל של ברה"מ

חלקו השני של המאמר – החלק הראשון פורסם בגליון 77 טל ענבר

ווסחוד (VOSKhOD)

לאחר השיגורים המוצלחים של שש החלליות מסדרת ווסטוק, כשכל חללית נושאת קוסמונאוט יחיד, הונחתה על ראשי תכנית החלל הסובייטית הדרישה לשגר חללית עם למעלה מאיש צוות אחד. הכוונה הייתה לתת מענה לטיסות החלל של ארצות הברית מסדרת ג'מיני, בת שני אנשי צוות.

החללית ווסחוד נשאה שלושה קוסמונאוטים.

החללית הבאה של ברה"מ, סויוז, לא הייתה מוכנה עדיין, ולכן הוחלט על ידי המתכנן הראשי של החלליות הסובייטיות, **סרגיי פאבלוביץ קורולב**, להסב חללית חד מושבית מסדרת ווסטוק, ולהפכה לחללית תלת מושבית. על מנת להצליח במשימה זו שומה היה לוותר על חלק ניכר מאמצעי הבטיחות של הצוות, ובראשם כיסאות המפלט, שהיו מותקנים בחלליות מסדרת ווסטוק.

הסודיות בקשר לתצורת החללית הייתה חיונית מאין כמוה, שכן חללית תלת מושבית הייתה שקולה – בעיני המערב – לחלליות מסדרת אפולו שתוכננו בארצות הברית לשם הנחיתה על הירח. שיגור מוצלח של חללית בת שלושה אנשי צוות היה מתפרש בעולם כולו כהישג חסר תקדים, ובארצות הברית היו מפרשים זאת כקפיצה של דור שלם בתכנון חלליות. בכך היה נוצר הרושם כי הסובייטים מקדימים בהפרש ניכר את ארה"ב במרוץ החלל.

עיצוב מטעה של החללית ווסחוד על בולים מרומניה ובולגריה.

בסך הכול שוגרו שתי משימות של חלליות ווסחוד. בראשונה עלו לחלל שלושה קוסמונאוטים, ובשנייה שניים, מהם אחד – **אלכסיי ליאנוב** - שיצא החוצה לריחוף הראשון של אדם מחוץ לחלליתו.

הריחוף הראשון בחלל של הקוסמונאוט אלכסיי ליאנוב.

בארצות הברית ובמערב רווחו דעות של אנשי מקצוע, לפיהן כלל לא בוצע ריחוף בחלל בחללית ווסחוד 2, וכי מדובר בהונאה סובייטית ובתצלומים וסרטים מזויפים. אחת הסיבות לכך הייתה חוסר הנכונות להאמין כי ברה"מ מקדימה באופן כה בולט את ארצות הברית בפיתוח חלליות מתקדמות. ייתכן (ויש לבחון סברה זו), כי לתעמולה הבולאית המאסיבית של ברה"מ וההצגה של חלליות גדולות ומתקדמות על בולים

חותמת מברה"מ המציגה את ריחוף החלל של ליאנוב.

אלה, היה תפקיד מסוים בחוסר האמונה של משקיפים מערביים, בהכירם את החללית הזעירה של ארצות הברית באותה תקופה, הג'מיני.

החללית ווסחוד 2 – העיצוב ה"רשמי" המטעה מופיע על הבול.

גם קובה השתתפה במסע ההונאה עם צורה מטעה לחללית ווסחוד.

הסודיות לגבי התצורה האמיתית של החללית ווסחוד נשמרה בקפדנות יותר מאשר החללית ווסטוק שקדמה לה. בהיבט הבולאי, הבול הראשון המציג נאמנה את החללית הופיע בברה"מ בשנת 1980. מעניין לציין כי הציור המופיע על הבול צויר על ידי הקוסמונאוט אלכסיי ליאונוב, אותו טייס חלל שריחף מחוץ לחללית, והפך ברבות השנים לצייר מוביל בברה"מ של מבצעי חלל.

בולים ממזרח גרמניה המציגים את ריחופו בחלל של אלכסיי ליאונוב. שימו לב לתצורה המטעה של החללית – המבוססת על הטעיית ווסטוק (ראו את חלקו הקודם של מאמר זה, בנושאון 77, העוסק בנושא זה)

בול הונגרי המוקדש למשימת ווסחוד 2 – באותה שנה כבר יצאו בולים עם דמות החללית ווסטוק, אולם החללית ווסחוד עדיין הוצגה בצורה מטעה.

הסודיות בקשר לצורת החללית ווסחוד נשמרה זמן רב יותר מזו שאפפה את החללית ווסטוק. כך למשל, בסדרת בולים הונגרית משנת 1966, הופיעו איורים מדויקים מאוד של החללית ווסטוק, אולם הבול המוקדש לווסחוד הציג דמות דמיונית של החללית.

"קו פרשת המים" בנושא ההטעיה בדבר יכולות החלל של ברה"מ עובר בתפר בין מבצעי החלל ווסחוד וסויוז. חללית הדור השלישי של ברה"מ, סויוז, הוצגה כבר בשלבים מוקדמים בתצורתה המדויקת על גבי בולים סובייטים. יתר על כן – לגבי תחנות החלל של ברה"מ בראשית שנות השבעים, היו הבולים מקור לא אכזב למודיעין טכנולוגי, וככל הנראה התקבלה החלטה בברה"מ להציג נכונה את מבנה תחנות החלל ומתקני האימונים לקוסמונאוטים.

הבול הראשון שהציג את דמותה האמיתית של החללית ווסחוד – 15 שנה לאחר שיגורה לחלל של החללית ווסחוד 2. הציור על הגליונות צויר על ידי הקוסמונאוט אלכסי ליאנוב.

כהיסטוריון של תוכניות החלל של ברה"מ אני יכול להעיד כי על בולים מאוחרים יותר של ברה"מ, משנות השבעים ואילך, הופיע דיוקן אמיתי ומדויק של חלליות, לוויינים ומתקני תשתית, זמן רב לפני שהופיע בספרות המקצועית. האם הבינה ברה"מ כי בעידן של לווייני הביון המתקדמים לא ניתן להוליך שולל את המערב באמצעות הבולים? או אולי היו אלה ניצנים ראשונים של פתיחות? קשה לדעת. מכל מקום, בבולי ברה"מ משנת 1980 עד התפרקותה ב-1991 אין למצוא כל הונאה טכנולוגית או הצגה מטעה של כלי חלל כלשהם.

טל ענבר הוא חוקר בכיר במכון פישר למחקר אסטרטגי אוויר וחלל, ומומחה להיסטוריה של חקר החלל. ניתן להתקשר איתו בדוא"ל: talnbar@space.org.il

* גם בחלק זה של המאמר החומר הבולאי מוצג בהגדלה, על מנת לאפשר לקורא לבחון את פרטי העיצוב של החללית על גבי הבולים.

כתובות "עלומות" – Under Cover Addresses – מנחם לדור

לעתים, בגלל אילוצי מקום וזמן, נשלחים מכתבים לכתובת ביניים במקום ישירות לכתובתו של הנמען.

ניתן לציין שתי דוגמאות בולטות לשימוש בכתובות עלומות שכאלה. הדוגמא הראשונה היא משלוח דואר בעתות מלחמה, בהן לא ניתן לשלוח מכתבים ישירות מארץ אחת לארץ אויב, או למדינה הכבושה על ידי האויב. הדוגמא השנייה היא של ארגונים סודיים, ששלטונות הביטחון לא רוצים לאפשר משלוח של דברי דואר (בעיקר מחו"ל) ישירות אליהם, על מנת להסוות את מיקומם או אף את עצם קיומם. במקרים כאלו נעשה שימוש בכתובות עלומות, או בעגה הבולאית Under Cover Address. ההגדרה הפשוטה ביותר שניתן לתת לכתובות אלו, היא שהן אינן מהוות את המען האמיתי של המכתב.

גלויה מוינה לת.ד. 506 בליסבון, מרץ 1941, ואשר יעדה הסופי היה בארץ ישראל.

שימוש בכתובות עלומות ידוע כבר מתקופת מלחמת הבורים בדרום אפריקה בסוף המאה ה-19, והשיטה ביצעה קפיצת מדרגה במלחמת העולם הראשונה. ארגונים שונים – ארגוני סיוע או ארגונים שקיבלו לכך הרשאה ממשלתית (כגון חברת הנסיעות "תומאס קוק ובניו") – הפעילו תאי דואר כאלו. ניקח דוגמה של אדם בגרמניה שרצה

לכתוב לבני משפחתו באנגליה: המכתב נשלח לתיבת דואר מסוימת בז'נבה או בציריך ונלקח משם על ידי עובדי תומאס קוק שהעבירו את המכתב לכתובת המתאימה באנגליה.

בתקופת מלחמת העולם השניה קבל הנושא תנופה אדירה ומאות אלפי מכתבים הועברו בדרך זו. בתחילת המלחמה הייתה הולנד נייטרלית, ובאמסטרדם היו מספר תאי דואר ידועים ששימשו להעברת מכתבים בין שני הצדדים. ת.ד. 601 הייתה מיועדת לדואר שממוען לאנגליה, ותאי דואר אחרים למכתבים שיועדו לאוסטרליה, ניו זילנד או קנדה. עם כיבוש הולנד במאי 1940 היה צורך לעבור למדינה נייטרלית אחרת – והבחירה נפלה על פורטוגל. בסך הכל ידועות כ-70 כתובות בהן נעשה שימוש כזה בתקופת מלחמת העולם השניה בכל רחבי העולם.

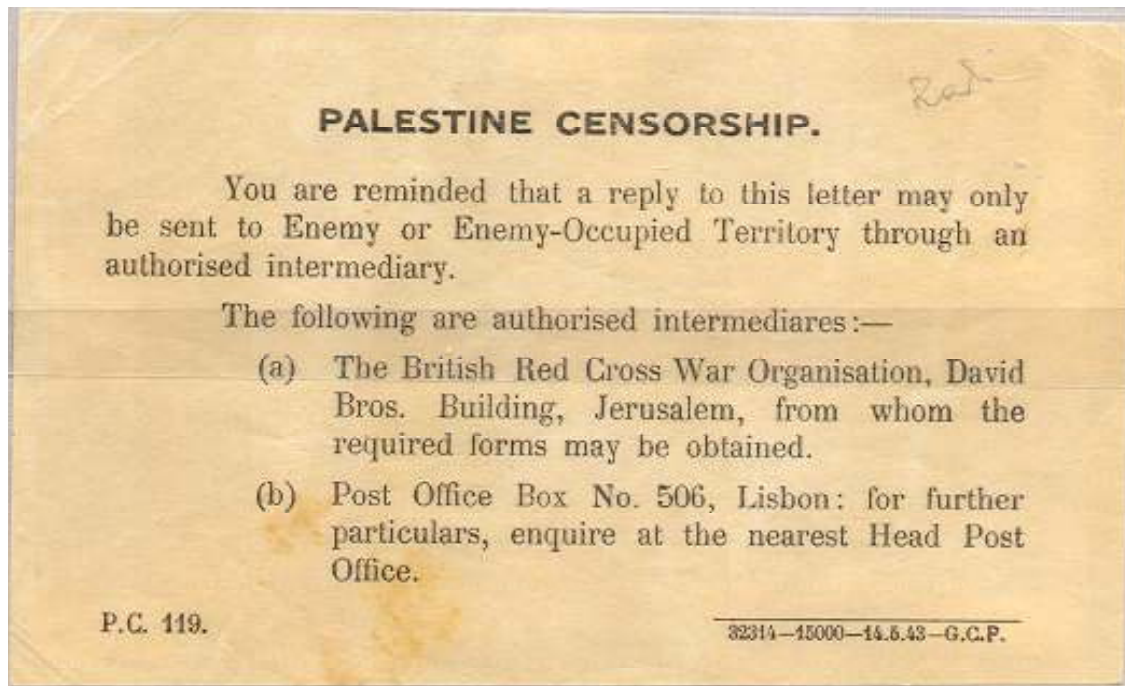

מכתב שהועבר באמצעות חברת "תומאס קוק ובניו" מאירופה הכבושה על ידי הנאצים לארץ ישראל.

תא דואר 506 בליסבון הוא אולי הידוע שבכתובות העלומות. ניתן היה להעביר דרך כתובת זו מכתבים בין גרמניה, מדינות הציר והמדינות הכבושות באירופה אל מדינות הברית – אנגליה, ארה"ב אוסטרליה וכו'.

כיצד התנהל תהליך המשלוח? ניקח לצורך הדוגמא תושב בריטניה אשר לו קרובי משפחה בפולין (הכבושה על ידי הנאצים), אתם הוא מעוניין להתכתב. השלטונות

האנגליים מעונינים לאפשר לו התכתבות כזו, ובלבד שלא ייחשפו סודות צבאיים. לפיכך הם מוציאים הנחיות ברורות לשולח: את המכתב יש לכתוב על דף בודד (אפשר משני צדדיו) על נייר ללא סימני מים ואסור שתהיינה מחיקות כלשהן. מותר היה לכתוב על ענייני משפחה בלבד, התכתבות מסחרית הייתה אסורה בשיטה זו. נדרש גם שלא להשתמש במונחים מסוימים (על מנת שלא לגלות את נתיב העברת המכתב) או לספר על אתרי הפצצות וכד'. לשון המכתב – אנגלית או לשון ארץ היעד.

הודעה רשמית של הדואר המנדטורי בזמן מלחמת העולם המדריכה כיצד לענות למכתבים שנשלחו מארצות אויב באמצעות שימוש בכתובת עלומה.

את המכתב היו מכניסים למעטפה פתוחה ועליה הכתובת בפולין. מעטפה זו היו מכניסים למעטפה שניה ('מעטפה כפולה' כמו בבחירות...) שנשלחה לכתובת בליסבון. השולח נדרש לשאת בהוצאות הביול הן עבור המשלוח לליסבון והן עבור המשלוח מליסבון לארץ היעד (פולין, בדוגמא שלנו). המכתב היה עובר את הצנזורה הבריטית ומשם הועבר לחברת הנסיעות "תומאס קוק ובניו", שקיבלה את הזיכיון הממשלתי להפעלת התהליך. פקידי החברה היו רושמים את שמו וכתובתו האמיתיים של השולח, על מנת שבעתיד יוכלו להעביר את מכתב התשובה. הנמען בפולין היה מקבל רק את המעטפה הפנימית, עליה התנוססה כתובת שולח תמימה – תיבת דואר אנונימית בפורטוגל הניטרלית.

מקבל המכתב היה יודע, על פי תוכנו, מי השולח. את המענה היה שולח לכתובת בפורטוגל, תוך שהוא נמנע מעבירות על חוקי הצנזורה הגרמנית. כאשר מכתב התשובה היה מגיע לליסבון היו אנשי "תומאס קוק ובניו" מעבירים אותו למעטפה חדשה, עליה היו רושמים את כתובת הנמען האמיתי בלונדון. כתובת זו הייתה ידועה להם מרישום המכתב בדרך הלוח, לפולין.

בדרך זו הועברו מאות אלפי מכתבים בזמן מלחמת העולם השנייה. רק ב-1943 שמו לב השלטונות הגרמנים לשיטה זו ואז החלו לאיים (בעיקר בארצות הכבושות) כי מי שייתפס שולח מכתב לת.ד. 506 בליסבון יענש קשות.

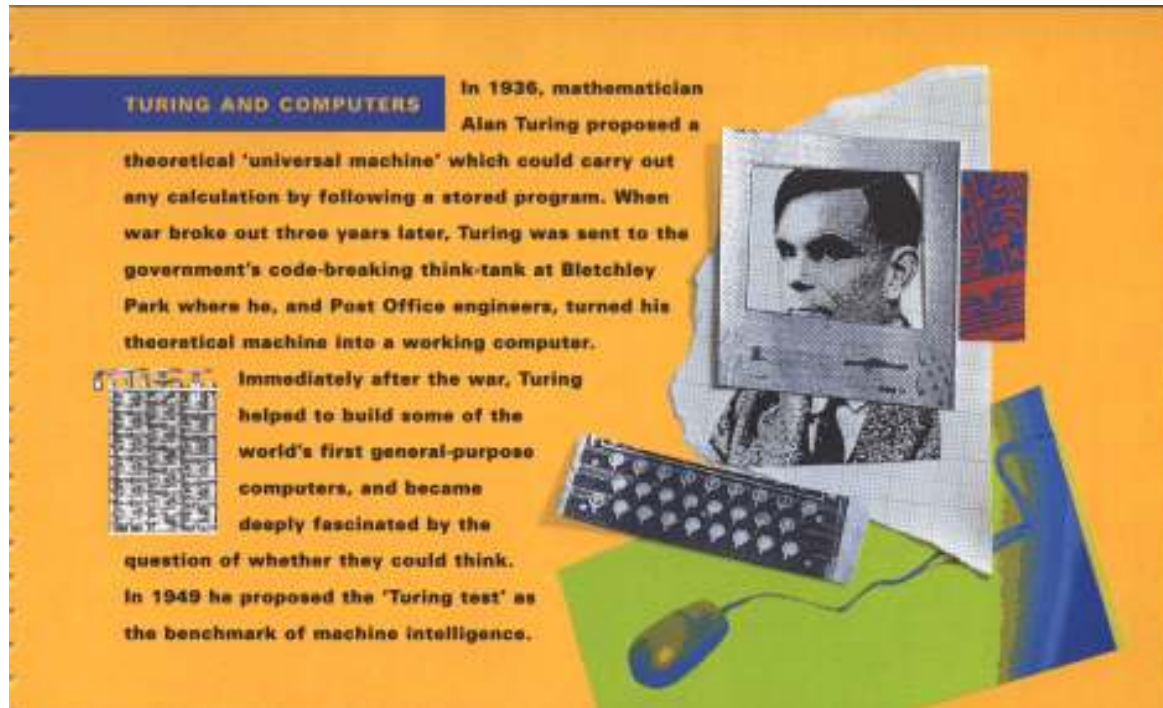
קבוצה שניה של כתובות עלומות קשורה בביטחון שדה. יחידות ופרויקטים שונים - באופן טבעי אלו המסווגים כסודיים ביותר - פעלו במקומות שהיו חסויים. הדואר אליהן נותב דרך תא דואר כלשהו ומשם הועבר ליחידה המתאימה. המעטפה הנראית כאן נשלחה מציריך ללונדון בנובמבר 1943 והייתה ממוענת ל"מועדון איגוד דוברי אנגלית". במועדון - ארגון קצינים שרבים כמותו פעלו בבירה האנגלית - שונתה הכתובת לת.ד. 111 ב-Bletchley.

שימוש בכתובת עלומה על גבי מכתב המיועד למעשה ליחידה הסודית ב-Bletchley Park.

אלו מבין הקוראים המתעניינים בהיסטוריה של מלחמת העולם השנייה יודעים בוודאי כי Bletchley Park היה משכנה של יחידת המודיעין שעסקה בפענוח הצפנים הגרמניים - בעיקר צופן האניגמה הנודע. לא מעטים - וצ'רצ'יל ביניהם - חשבו שזו הייתה היחידה הצבאית החשובה ביותר של כל כוחות הברית במלחמת העולם השנייה. גאוני מתמטיקה כגון **אלאן טיורינג**, בלשנים והיסטוריונים עבדו יומם ולילה על פיצוח מכונת ההצפנה הגרמנית, שהייתה בשימוש יחידות העילית וחיל הים הגרמני. מובן לחלוטין שהיה צורך להסתיר את עצם קיומה של היחידה, לא כל שכן את משימתה.

דוגמה אחרת לשימוש בכתובת עלומה מטעמי סודיות היא הדואר שנשלח לפרויקט מנהטן – פרויקט ייצור פצצת האטום של ארה"ב. חמישה תאי דואר בסנטה פה, בירתה של ניו מקסיקו, שימשו מחלקות שונות של הפרויקט. מיקומו המדויק של הפרויקט בלוס אלאמוס נותר, לפיכך סודי.

דפית מקונטרס יוקרה בריטי, המביאה את סיפורו של אלן טיורינג ויחידת פענוח הצפנים בבלצ'לי.

מעטפות דואר שנשלחו לכתובות עלומות מופיעות לעיתים מזומנות במכירות פומביות. חלק מהמעטפות הללו יקרות ונדירות, ואילו חלקן נפוצות מאוד. האבחנה העיקרית נעשית על פי ארץ המוצא וארץ היעד או לפי תאי הדואר המעורבים.

לסיום, הערה לגבי כשרותן של מעטפות עם כתובות עלומות לצרכי תצוגה. במכתב רגיל כתובת הנמען שעל גבי המעטפה היא בלתי רלוונטית לצרכי תצוגה בהיותה פרטית באופיה. אולם במקרה של כתובות עלומות מדובר בכתובת ביניים, שאיפשרה את משלוח הדואר, ומכאן שלכתובת העלומה יש חשיבות דוארית. השימוש בכתובת העלומה גם משפיע על נתיבי הדואר ועל התעריפים – שני הגורמים העומדים במוקד הענף הבולאי של תולדות הדואר. מכאן ברור שמכתבים עם כתובות עלומות מותרים בשימוש בתצוגות בתחום של תולדות הדואר. כלל בסיסי בבולאות אומר שפריט המותר באגף אחד של תערוכה מותר גם ביתר האגפים, ולכן ניתן לשלב מכתבים כאלה בתצוגה תימאטית. עבור המציג התימאטי זו גם הזדמנות להפגין ידע בולאי וידע תימאטי. כמובן, פריט כזה צריך להיות מלווה בהסבר מתאים ומדויק.

תודה **למוטי קרמנר** שסיפק חלק מהתמונות המלוות מאמר זה.

מנחם לדור אוסף ומציג את נושא "המחשב", ואוסף גם את הנושא "ריגול".
כתובתו: lador@bezeqint.net

מעשה במלכה ובסוס - מלחמת טרויה במבט שחמטאי יורם לוביאניקר

הגליון הקודם של נושאון הוקדש להבדל שבין איסוף בולים על פי נושא לאיסוף נושאי, שבו הפריטים הבולאיים עוזרים לפתח סיפור. כמו חברים רבים באגודה גם אני התפתחתי בכיוון כזה: בעבר אספתי בולים בנושא משחק השחמט, ואילו כיום יש לי אוסף תימאטי בנושא "משחק המלחמה".

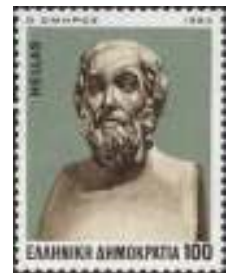
האוסף מכיל פריטים בולאיים רבים שאין להם קשר ישיר עם שחמט. למעשה, המשותף לכל אותם פריטים נוספים הוא, שהם שייכים לנושא ההיסטוריה הצבאית. היסטוריה צבאית כשלעצמה היא בבחינת בור ללא תחתית, ולכן חשוב להבהיר שרוב הפריטים הקשורים להיסטוריה צבאית אינם מעניינים אותי כלל (מבחינה אספנית). אני אוסף ומתעניין רק בפריטים של היסטוריה צבאית *בהקשרה השחמטאי*.

למה הכוונה? כידוע, השחמט הוא "משחק המלחמה". האוסף שלי בנוי סביב הדמיון (והשוני) שבין הקרבות המתנהלים מעל גבי הלוח המשובץ לאלו המתנהלים בשדה הקרב. במאמר זה אדגים את העיקרון המנחה של האוסף תוך שימוש בדוגמא היסטורית המוכרת לכל – מלחמת טרויה.

חטיפת הלנה
על ידי פאריס

הסיפור של מלחמת טרויה מובא באידיליה של הומרוס: **פאריס**, נסיך טרויה, חטף את **הלנה** היפה, אשתו של מלך ספארטה, והביאה לטרויה. בתגובה התאגדו היוונים ויצאו למלחמה. במשך עשור שלם הם צרו על טרויה, אך ללא הועיל: שני הצדדים ספגו אבדות קשות, הטרויאנים עמדו בפרץ, ושום מוצא לא נראה באופק.

הומרוס

לנוכח הכישלון הצבאי המסתמן נקטו היוונים בתחבולה פרי מוחו של **אודיסאוס**: הם נטשו את שדה המערכה, תוך שהם מותירים מאחור סוס עץ ענק. הטרויאנים חשבו כי היוונים נכנעו, וכי הסוס הוא בבחינת מתנה שנועדה לבטא הכרה בעליונותם, ולפיכך הכניסו את הסוס לתוך עירם. אלא שהסוס היה למעשה מלא בחיילים יוונים. בשעת לילה יצאו החיילים ממחבואם ופתחו את שערי העיר בפני הצבא היווני שסב על עקביו וחזר לחזית. הטרויאנים, שהיו שיכורים מהניצחון המדומה, לא יכלו להגן על עצמם בפני האויב, ועירם חרבה עד היסוד. ניצחון היוונים הושג, איפוא, הודות לתחבולת "הסוס הטרויאני" (למעשה, היה זה כמובן סוס יווני).

טרויה חרבה עד היסוד

הסוס הטרויאני

אודיסאוס,
ממציא התחבולה

ברשותכם נעצור שניה את הסיפור להערה בעלת אופי בולאי. הסיפור על הסוס הטרויאני הוא, ללא ספק, קלאסיקה. כשהתחלתי לחפש פריטים בולאיים הנוגעים לסיפור טרויה גיליתי לאכזבתי כי הסוס הטרויאני – מושג שהוא אייקון תרבותי – מופיע בסך הכל על שני בולים (אחד מיוון ואחד מטורקיה) ובחותמת ביול אחת. לשווא חיפשתי כלילים יוונים המוקדשים לנושא, חותמות מאוירות (מסוג fancy cancels) של עיירות בארצות הברית הקרויות טרויה, ואפילו בולים ממדינות מפוקפקות המראות את הסוס במלוא תפארתו. אם משהו מבין קוראי נושאן יודע על קיום פריטים שכאלה, אשמח מאוד לשמוע על כך.

הסוס הטרויאני על חותמת ביול. משמאל: הגדלה של הסוס.

עד כאן סיפור שהוא בבחינת היסטוריה צבאית נטו. עכשיו נעבור לתחום השחמטאי, ונתבונן בגיליון המזכרת מרומניה. הגיליון מכיל ארבעה בולים המראים את תהליך הנחתתו של מט הידוע כ"מט חנק". המט מושג על ידי מתקפה משותפת של מלכה ופרש על המלך היריב. מתקפה זו דוחקת את המלך השחור לפינת הלוח (שמאל למעלה). עתה שולח הלבן את מלכתו לבדה לעומק שטח האויב (ימין למעלה). שח! זוהי הקרבה מחושבת היטב של הכלי החזק ביותר בשחמט. בשל נוכחות הפרש נאלץ השחור להכות את המלכה בצריח ולא במלך (שמאל למטה). עתה המלך השחור משולל יכולת תנועה, ולכן אין לו הגנה בפני מתקפת הפרש הלבן (ימין למטה). מט!

לטעמי מט חנק הוא המט היפה ביותר במשחק השחמט. לי עצמי הזדמן רק פעם אחת להנחית אותו, והעובדה שאני נוצר בזיכרוני מקרה זה (ואת הבעת פניו מוכת ההלם של יריבי) מלמדת על ההנאה הרבה ששאבתי ממנו. השחמטאי הצרפתי **פרנסואה אנדרה דניקן פילידור** – השחקן החזק ביותר בעולם במאה ה-18 – זכה להנאה זו לעיתים מזומנות יותר. למעשה, יש המכנים את מט החנק "מורשת פילידור", למרות שמת זה היה מוכר הרבה לפניו. אגב, חובבי המוסיקה עשויים לזהות את שמו של פילידור כאחד מגדולי המוסיקאים של דורו.

תהליך הנחתת מט חנק

אני מניח שגם אלו מבין הקוראים שאינם יודעים לשחק שחמט הבחינו בדמיון הרב שבין שני הסיפורים. שימו לב שאני משתמש ב"דמיון" ולא "זהות". הניסיון למצוא זהות בין מלחמה אמיתית לקרב שחמט נידון מראש לכישלון, שהרי בשחמט יש מספר אילוצים שאינם קיימים בחיים, כגון שוויון כוחות בין שני הצדדים. לעומת זאת, בהחלט ניתן למצוא דמיון בין שחמט למלחמה, תוך שאנו זוכרים כי דמיון הוא, במידה רבה, שאלה של טעם.

במקרה שלפנינו ניתן לראות את הדמיון בשני אופנים שונים - בצורה סימטרית ובצורה אנטי סימטרית. על פי הגישה הסימטרית, הרי שבשני המקרים מדובר בלכידת מלכה (הלנה מספארטה והמלכה הלבנה בשחמט) המוליכה להפסד. בשני המקרים הניצחון מושג באמצעות סוס (הסוס הטרויאני והפרש בשחמט). הדמיון במקרה כזה הוא מילולי בעיקרו, ולא נותן ביטוי לאופיה של התחבולה.

על פי הגישה האנטי סימטרית, מדובר בשני המקרים במתקיף המקריב קורבן (הסוס הטרויאני מול המלכה הלבנה). הקורבן מוצב עמוק בלב המחנה שמנגד, ולקיחתו מבשרת את סיום הקרב. לטעמי האישי התמונה האנטי-סימטרית משכנעת הרבה יותר, שכן היא מתמקדת בתחבולה שבאמצעותה מגיע הקרב לסיומו. ברוח זו נוצרת גם הקבלה בין אודיסאוס לבין פילידור, בהיות שניהם המצביאים העומדים מאחורי התחבולה.

200 שנה למותו של פילידור

בספר משלי נאמר "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה". אני מקווה שהצלחתי להראות כיצד פסוק זה משמש גם בשחמט.

כמה מילים על חותמות ביול רון מירב

כאספן בולים זה למעלה מ-40 שנה, תמיד נמשכתי חותמות הביול על שלל הפרסומות או הסיסמאות שבצידן. במהלך השנים צברתי כמות נאה של מעטפות עם חותמות ביול, העמקתי בנושא וגיליתי עולם שלם. איסוף חותמות ביול כשלעצמו אינו תחום נפוץ, אם כי חותמות הביול משתלבות היטב בתחומים כגון איסוף נושאי או תולדות הדואר. לדעתי על כל אספן תימאטי להכיר סוג זה של פריטים בולאיים ולשלבם באופן מושכל באוספו. לשם כך זה, ולכן אנסה להביא כאן מידע בסיסי והסברים על חותמות ביול ואיסופן. כדי להקל על הקורא שילבתי הסברים על המונחים השונים בגוף המאמר. במספר מקרים לא מצאתי מונח עברי מקביל.

חותמת ביול בנושא מכרסמים.

מכונות הביול

Postage Meter Machine או בקיצור Meter הוא המכשיר הנקרא בעברית "מכונת ביול". הכוונה למכשיר מכני או אחר המטביע את חותמת הביול על גבי דבר דואר או על גבי תווית דביקה (במקרה של חבילות או דברי דואר שאינם יכולים לעבור במכונה).

מכונת הביול נועדה לאפשר החתמה מהירה של דברי דואר רבים ולחסוך זמן ומאמצים בהדבקת בולים. העקרון הוא להטעין את המכונה בסכום כסף מוגדר, לבחור את העריך המתאים לדברי הדואר, ולהחתימם במהירות רבה. כל החתמה מפחיתה מיתרת סכום הכסף שבמכונה, בהתאם לעריך שהודפס.

חותמת ביול מיפן של חברת פנטקס יכולה להשתלב באוסף בנושא צילום.

עד לפני שנים מספר מכונות הביול היו מכניות. מכונות אלו נחלקו למספר סוגים:

1. Single-denomination – מכונה שאפשרה הדפסת עריך בודד, ללא אפשרות לשינוי.

2. Multiple-denomination – מכונה

שאפשרה הדפסת עריך לפי בחירה, באמצעות מערכת מכנית.

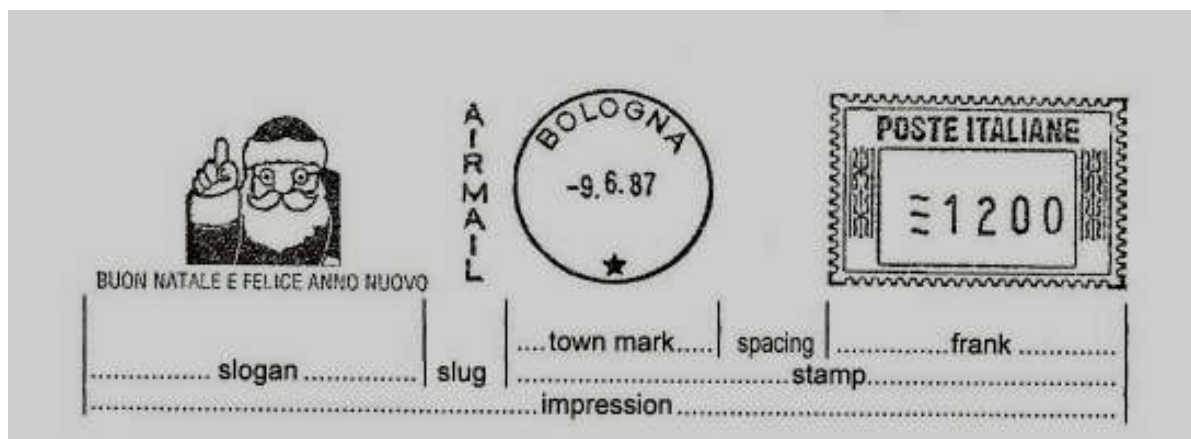
3. Omni-denomination – מכונה שאפשרה הדפסת מספר עריכים שנקבעו מראש, על ידי בחירה ביניהם, אך ללא אפשרות לעריכים נוספים.

כיום קיימות גם מכונות דיגיטליות, אשר מאפשרות לקבוע עריך ותאריך, להחתימם את דבר הדואר ע"י הדפסה ממוחשבת ללא צורך בגלופות, ואף להטעין את המכשיר בסכום כסף דרך האינטרנט. כל התהליך מחייב אישור מוקדם של רשויות הדואר וכפוף להגדרות ולתנאים מוגדרים, כגון מבנה החותמת, סוג הדיו שבו משתמשים וכיו"ב.

מכונות הביול הראשונות נבנו לקראת סוף המאה ה-19, אך השימוש בהן היה מועט. רק בשנות העשרים של המאה העשרים, לאחר אישור של איגוד הדואר הבינלאומי (ה-UPU), הוחל שימוש סדיר במכונות אלו, וחברות יצרניות רבות קמו, בעיקר באירופה ובארה"ב. ברשותי רשימה של כ-100 יצרני מכונות ביול מכל העולם.

חותמת ביול

החותמת (Impression) מורכבת ממספר חלקים. שני החלקים הימניים מכונים ביחד Stamp או Postage meter stamp. החלק הימני ביותר (Frank) מכיל את הערך, שם המדינה, ובדרך כלל גם את מספר הזיהוי של המכונה (Identification number), או מספר ההיתר של המוען (Permit number). לעתים מצורפת למספר זה אות בודדת (Prefix או Key letter). בישראל משמשת האות לזיהוי המשתמש: חברה פרטית, ממשלתית וכו'. החלק השני מימין כולל הטבעה (לרוב עגולה) ובה שם העיר והתאריך. חלק זה מכונה באנגלית Postmark או Town mark. המרווח בין שני החלקים הללו הוא בעל משמעות בזיהוי סוג ודגם מכונת הביול.

החלקים המרכיבים את חותמת הביול

בהמשך, לעתים קימת שורה של הוראות דואר (Slug) כגון דואר אוויר, החזר לשולח במקרה אי מסירה וכיו"ב. לבסוף, בצד שמאל קיים חלק לא דוארי, המכיל סימא או פרסום. חלק זה (Slogan), מורכב ממלל או איור, או שילוב של השניים. חשוב לציין כי גם החלק הלא דוארי מהווה רכיב אינטגרלי של חותמת הביול ולכן, בניגוד למעטפות שעליהן מודפס בנפרד פרסום (Cachet) הוא ראוי לתצוגה. בפרט זה נכון כאשר לסימא יש משמעות תימאטית.

חותמת הגהה של יצרן מכונות ביול

הכנת חותמת ביול כרוכה במספר שלבים מקדימים. חותמת נסיון (Essay) הינה הטבעה במהלך ההכנה והעיצוב של החותמת, לפני שקיבלה אישור רשמי. חותמת הגהה (Proof) היא חותמת מאושרת, שהוטבעה לצרכים לא דואריים. צרכים אלו כוללים, בין

השאר, שמירה בארכיון אצל יצרן המכונה (לאחר קבלת האישור על החותמת ולפני מסירת המכונה ללקוח), לצרכי הדגמה (Specimen), או כמזכרת (Favour proof). חותמות אלו בדרך כלל מודפסות על דף או על קרטון חלק. לעתים מספר המכונה או שם העיר אינו חרוט (Blank או Naked), ובדרך כלל ספרות הערך הינן 999,000 או 1234. לעתים מופיעה עליהם המילה Specimen או Void. לעתים מופיע על הדף

הסמליל (לוגו) של היצרן. למרות שחותמות אלו לא עברו שימוש דוארי הן ראויות להצגה בתערוכות בולים, בדיוק כשם שהדפסות ניסיון של בולים ראויות לתצוגה.

השימוש במכונות ביול

חותמת ביול בנושא ביטוח עם ערך 0.00.
זוהי חותמת מחווה, ואין להכליל אותה בתצוגה תחרותית.

עקרונית, מכונות הביול נחלקות לשני סוגים, וניתן לזהותם על פי הבדלים בהטבעה. סוג אחד משמש בתי עסק או מוסדות, והסוג השני משמש בבתי הדואר. המכונות בבתי הדואר, חלקן לשימוש עצמי של הלקוחות

וחלקן לשימוש על ידי פקיד הדואר, מזכירות במידה מסוימת תוויות ביול. ההבדל העקרוני ביניהן הוא, שתוויות ביול חייבת החתמה לשם פסילה לשימוש חוזר, בעוד שחותמות הביול כבר מכילות פרטים כגון תאריך המשלוח ואינן זקוקות לטיפול נוסף.

איסוף חותמות ביול

אין כללים באיסוף חותמות ביול, פרט לאחד: **אסוף בכל דרך הנראית לך!** לכל המתעניין בתחום איסוף זה, אני מציע שישאל את עצמו: מה ברצוני לאסוף? האם כל חותמת ביול הנופלת לידי? להתמקד במדינה מסוימת? בנושא מסוים?

דרך האיסוף והסידור: ניתן לאסוף מעטפות שלמות, או לגזור את החותמות עם או בלי לוגו החברה המודפס על המעטפה. לכל דרך יתרונות וחסרונות משלה: מעטפות שלמות תופסות מקום רב, אך הן משמרות את הערך הדוארי (ולעתים ההיסטורי או המחקרי) של הפריט, ולהפך לגבי הגזירים (Cut outs).

ניתן לסדר את החותמות לפי נושאים, לפי מדינות, ואפילו לפי מספר המכונה. לעתים קשה להחליט: חותמות גרמניה עד המעבר ליורו היו ללא מספר המכונה עליהן. בזמנו החלטתי לסדרן על פי מספר מיקוד עולה, עד שקבלתי משלוח של חותמות ללא מספר מיקוד...

תשנית בחותמת ביול עקב שינוי הסמליל של החברה

קיימים גם קטלוגים לחותמות ביול. חלקם מתרכז בחלק הדוארי בלבד ומשמשים לזיהוי על פי סוג ודגם המכונה. לעומתם קטלוגים אחרים מתייחסים גם לחלק הפרסומי. בדרך כלל האחרונים יוצאים לאור בכל מדינה בנפרד. אני נעזר בעיקר בקטלוג The International Postage Meter Stamp Catalogue של **הוקינס וסטאמבאו**, אבל בקטלוג זה אין מידע תימאטי.

תשניות וטעויות

לעתים קיימות תשניות (וריאציות) בחותמות הביול. המקרים הנפוצים ביותר הם כאשר החברה עוברת לעיר אחרת ומשנה את החותמת בהתאם, או כאשר היא בוחרת לעדכן את הסמליל בחלק הפרסומי. בארה"ב קיימות תשניות של צבע החותמת (בדרך כלל אדום, לעתים כחול, לעתים נדירות ירוק ונדיר ביותר צבע צהוב).

אספנים מסוימים אוספים חותמות זהות עם עריכים שונים, ומחפשים להשלים סט של עריכים (בארץ קיימים שמונה עריכים שונים בתעריף הדואר) מכל חותמת. כמובן שכאשר הדואר מעדכן תעריפים המרוץ של אותם אספנים מתחיל מחדש...

גם טעויות מתגלות לעתים: אחד מחלקי החותמת הפוך ביחס לשאר, חוסר או שיבוש בשם העיר, תאריך הפוך וכיו"ב. ברשותי חותמת נדירה מאוד, שבה התאריך הוא 1.10.07. כמובן שבעוד שנה היא לא תהיה נדירה כלל... האם יש למישהו מקוראי נושאן הצעה, כיצד אני יכול להנציח את הטעות הזו?

רון מירב אוסף חותמות ביול וכן בולי הונגריה. ניתן לשלוח אליו תגובות בדואר אלקטרוני לכתובת: ronmerav@bezeqint.net

חברים חדשים באיל"ת

האנשים הבאים הגישו בקשה לחברות באיל"ת. חבר האגודה המתנגד לקבלת מי מהם לחברות באגודה יפנה לוועד תוך חודש מפרסום הבטאון:

522	דן שמר, הרב קוק 72א', הרצליה 46505. אוסף ישראל, פלשתינה והמעבר, הדפסי רכב פלשתינה, רוסיה הצארית, אנגליה, הולנד, שווייץ, צרפת.
523	עטרה מוסקוביץ', ויצמן 53/11, יהוד 5624. בולי אמנות.
524	אלונה חיימוביץ', קדושי מצרים 21, יהוד 56239. אוספת חתולים, ציפורים, תחבורה.
525	גד גורן, קרית חיים.

שינוי כתובת

81	אייל אלי, שד' הנשיאים 2, הוד השרון 45371. אוסף מחשבים, נמלים (ים), אנרגיה.
----	--

פטירה

בצער רב אנו מודיעים על פטירתו של חבר איל"ת משה פליק.
יהא זכרו ברוך!

דואר שבויי מלחמה בלגיים ממחנות בהולנד ממלחמת העולם הראשונה

מלחמת העולם הראשונה הייתה הסכסוך החמוש הראשון בין מדינות שבו היו כללים ברורים ומוסכמים מראש לטיפול בשבויי מלחמה, וזאת בפיקוח ארגון בינלאומי – הצלב האדום. תקדים חשוב זה נוצר בעקבות שלושה אירועים בולטים שהתחוללו בחצי המאה שלפני כן.

האירוע הראשון בשרשרת היה

הזעזוע הציבורי בעקבות גילוי התנאים בהם הוחזקו שבויי המלחמה על ידי הצדדים במלחמת האזרחים האמריקאית, תנאים שנראו אכזריים אפילו לקשוחים שבבני התקופה. האירוע השני היה ייסודו של ארגון הצלב האדום הבינלאומי בשנת 1863, ופעילותו המבורכת במלחמת פרוסיה-צרפת (1870-1). אנשי הארגון התרכזו בעיקר בפיקוח על הטיפול שהוענק לשבויי מלחמה משני צדי המתרס, ובמיוחד באותם שבויים שהוחזקו במחנות בשוויצריה. האירוע השלישי היתה הזעקה שקמה ברחבי העולם כאשר נודעו פרטי הטיפול הבלתי אנושי שהעניק הצבא הבריטי לאוכלוסייה האזרחית ולשבויי המלחמה במהלך מלחמת הבורים בדרום אפריקה (1900-2).

שלושת האירועים הללו השאירו חותם עמוק בקרב הציבור ברחבי העולם והנושא היה ללב הדיונים שנערכו בשתי הועידות שנערכו בהאג בתחילת המאה העשרים. התוצאה היתה סדרה של כללים ברורים לטיפול באוכלוסייה כבושה ובשבויי מלחמה, שנוסחו ב"אמנת האג" שהתקבלה בוועידת האג השנייה (1907), ואושרו תוך זמן קצר על ידי מרבית הצדדים שיהיו מעורבים שנים ספורות לאחר מכן במלחמת העולם הראשונה.

השבויים שנתפסו על ידי בנות הברית הוחזקו ברובם במחנות שהוקמו ברחבי העולם ובעיקר במושבות בריטיות. שם היה ניתן להחזיק את השבויים בביטחה, הרחק מקו החזית, להעניק להם טיפול רפואי, תזונה ותעסוקה ברמה סבירה – כל זאת במסגרת הכללים שנקבעו באמנת האג. רבים מהשבויים הועסקו בעבודות כמו הפעלת מכרות וייצור חומרי גלם. עבודות אלה היו בעלות ערך משום שהשבויים היו כוח עבודה זול אך מיומן, בניגוד לאוכלוסייה המקומית במושבות.

למעצמות הציר, לעומת זאת, כמעט ולא היו מושבות מתאימות מחוץ לאירופה. הגרמנים, שלהם היו מספר מושבות במרכז אפריקה, חששו שספינות עם שבויי מלחמה יפלו בידי הצי הבריטי, כך שהחיילים (השבויים) שהן יישאו יחזרו עם שחרורם ללחימה בתעלות. עקב כך, שבויים שנפלו בידי מעצמות הציר הוחזקו במחנות ברחבי אירופה, רובם במחנות בעורף החקלאי של אוסטרו-הונגריה וגרמניה. חלקם הועברו למדינות נייטרליות שהסכימו להחזיקם בזכות היותם כוח עבודה זול ובעבור תשלום.

מאז המחצית השנייה של המאה התשע-עשרה, ובהמשך על פי החלטות של הועידות כהאג, נהנה דואר שבויי מלחמה מפטור מביול. ההסכם נבע מתוך הנחה סבירה למדי שלשבויי מלחמה אין אמצעים לשלם עבור משלוח דואר לבני משפחותיהם. במקום זאת העדיפו המדינות המעורבות במלחמה להתייחס לדואר שבויים כאילו היה דואר של חיילים שלהן המועבר בחינם ליעדו. מאחורי ההבנה ניצבה הנחה, שכמויות דואר השבויים משני הצדדים מתקזזות בצורה שוויונית פחות או יותר. מכתבי שבויי מלחמה נכתבו לרוב על גבי טפסי דואר ייעודיים שנשאו ציון מפורש של היותם דואר שבויי מלחמה, או נשלחו במעטפות מיוחדות שציון דומה הודפס עליהן. מיעוטם נשאו תוויות מודבקות של "פטור מביול" שהונפקו עבור שבויי מלחמה, ועל כך בהמשך.

הפריט הבולאי הראשון שלנו הוא גלויה שנשלחה ממחנה השבויים שליד הארדרווייק (Harderwijk) שבהולנד. בצידה הקדמי של הגלויה (ראה שער גליון זה) מופיע צילום של קבוצת שבויי מלחמה הניצבים מאחורי גדר המחנה. מחוץ לגדר, בקדמת התמונה, ניצבים שומרי המחנה, שאינם חמושים. גב הגלויה (שנשלחה לאנגליה ביוני 1915) מכיל את מרבית המאפיינים של דואר שבויי מלחמה – חתימה בראשי תיבות של צנזור המחנה בפינה הימנית העליונה, חותמת עגולה של הדואר האזרחי מהעיר הסמוכה עם התאריך בו הוכנס הפריט לזרם הדואר האזרחי הכללי, וכן חותמת מארץ היעד המציינת שאין לגבות דמי דואר מהנמען (במקרה זה חותמת בריטית אדומה PAID).

שהוטבעה על ידי מכונת הטבעה רציפה בלונדון). במקרה זה האופי המיוחד של הפריט הספיק על מנת לזהותו כדואר שבויי מלחמה הפטור מתשלום, ולא נדרש ציון של עובדה זו על גב הפריט.

התוויות הראשונות של "פטור מביל" בהן נעשה שימוש על גבי דואר שבויי מלחמה הן תוויות ה-"Gratis" הוורודות שהונפקו ב-1870 על ידי הצלב האדום השווייצרי לשימושם של חיילי הצבא של **גנרל בורבאקי** שהוחזקו במחנות בשווייצריה אחרי נפילתם בשבי הגרמני. תוויות אלה מוכרות לאספנים רבים ומפארות את דפיהם של אוספי "צלב אדום" בכל העולם.

פחות מוכרות, אך לא פחות חשובות, הן שתי התוויות המעוטרות שהנפיקו רשויות הדואר בהולנד בשנת 1916 לשימושם של השבויים שהוחזקו במחנות שבתחומה. תוויות אלה מוכרות על ידי רבים כבולי דואר בזכות הנפקתן על ידי גורם רשמי והשימוש המיועד להן, והן מופיעות בקטלוגים כמו Michel הגרמני. התוויות הופצו לשבויים במחנות, וניתן היה להשתמש בהן אך ורק על גבי דברי דואר שיצאו מהמחנות. מעטפות הנושאות

את התוויות האלה נחשבות למעטפות מבוטלות לכל דבר ועניין. התווית הירוקה (משמאל) נועדה למעטפות, בעוד התווית החומה (מימין) נועדה לשימוש על גבי גלויות.

אבל סיפורנו אינו מסתיים כאן. כבר ציינתי שהפריטים האהובים עלי במיוחד הם בעלי עניין אנושי מיוחד, מעבר להיותם מעניינים מהבחינה הבולאית. הפריט האחרון באוסף שלי המשתייך לקבוצה זו, של דואר שבויי מלחמה בלגיים במחנות בהולנד, בהחלט עונה על התנאי של סיפור אנושי. לטעמי הוא המעניין שבחבורה בזכות ה"ביל" יוצא הדופן שלו, והסיפור המתחבא בטקסט שעל חזיתו. הפריט הוא גלויה בלתי מאוירת שנשלחה בדצמבר 1915 על ידי רב טוראי בלגי, שהוחזק במחנה שבויים ליד העיר זייסט (Zeist), לאחותו בלונדון.

על גב הגלויה נמצאת תווית רבגונית מפוארת ה"קשורה" אליה באמצעות חותמת הדואר האזרחי בזייסט וחתומה בראשי תיבות של צנזור המחנה. התווית, בניגוד לשני הבולים שהנפיק הדואר ההולנדי כחודשיים לאחר מכן, הונפקה על ידי המזכירות ברוטרדם של "האיחוד ההולנדי של הלגיון שלנו" ("Nederlandsche Vereeniging Ons Leger") - ארגון שנתמך על ידי הגרמנים במסגרת המדיניות שלהם לעידוד "האומה הפלמית". התווית, שמראה את הדגל הלאומי ההולנדי מוחזק על ידי אריה שואג (האריה של אורנג' / של פלנדריה), היתה אמורה לשמש ציון חלופי לפטור מביוול של גלויות דואר שבויים, שחילקו פעילי הארגון יחד עם התוויות. העיצוב וההדפסה של תווית זאת הם, לדעתי, באיכות גבוהה יותר מאלה של מרבית הבולים המונפקים בעולם אפילו היום.

בטקסט הנראה בחזית הגלויה הכותב מתייחס לתוויות הללו, מה שהופך את המסר שלו לתיעוד מעניין של התוויות. הטקסט כתוב באנגלית מעט שבורה ומלאכותית, האופיינית למי שהשפה אינה שפת אם שלו ושליטתו בה אינה טובה, ונאמר בו:

זייסט 4 בדצמבר 1915

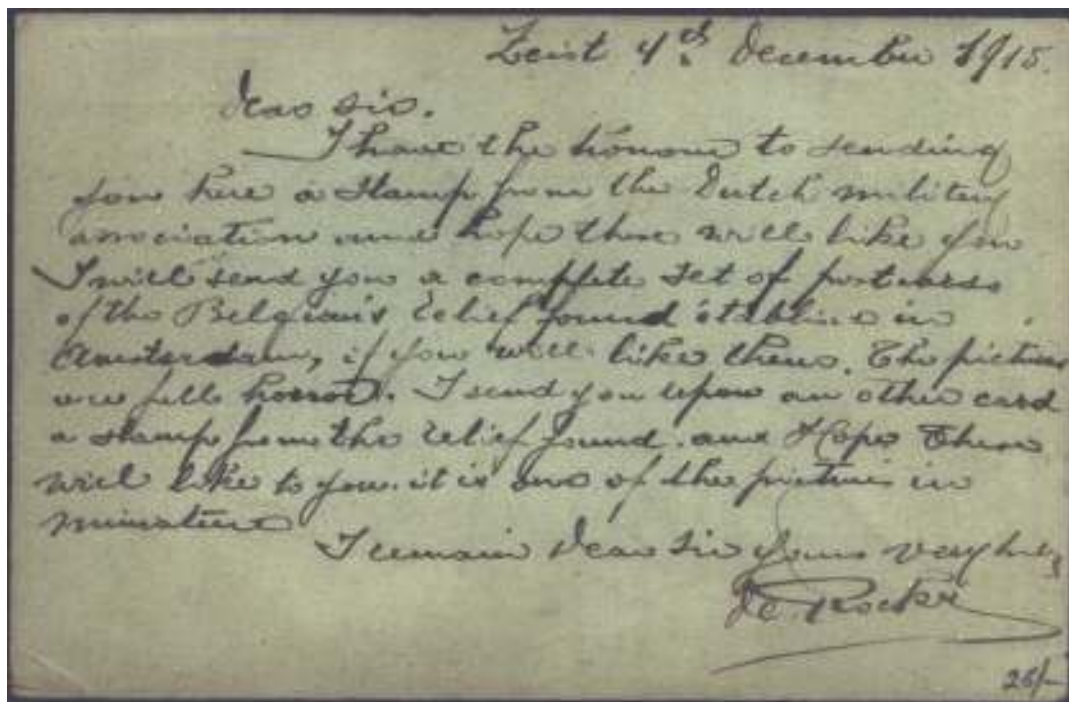
אחות יקרה,

יש לי הכבוד לשלוח לך כאן בול מהאגודה הצבאית ההולנדית ולקוות שהוא ימצא חן בעיניך. אני אשלח לך סדרה שלמה של גלויות של קרן הצדקה הבלגית הזאת, שהוקמה באמסטרדם, אם הן ימצאו חן בעיניך. התמונות הן מאד דרמטיות.

אני גם אשלח לך גלויה אחרת עם בול מקרן הצדקה ואקווה שהוא ימצא חן בעיניך.

אני נשאר אחותי היקרה אחיך

דה רוקי (-)

המסר הזה, שבמבט ראשון נראה מבולבל, הוא מרתק בעיני. עלינו לזכור שכל ציון של עניינים "רציניים" במסגרת דואר שבויי מלחמה היה אסור, והיה עלול לגרור ענישה חמורה. על השבויים נאסר לציין את סוג העבודה שבה הועסקו (מידע בעל ערך מודיעיני), מה היו תנאי השבי, איזה מזון או טיפול רפואי סופקו להם. אסור היה להם אפילו לכתוב אם הם נהנו מבריאות טובה או שמא סבלו ממחלות מסויימות שיש בהן כדי להצביע על תזונה בלתי ראויה (מידע שמודיעין יכול להשתמש בו על מנת להסיק לגבי המצב הכלכלי של השובים). זאת היתה מגבלה קשה לכל שבוי שרצה לעשות יותר מאשר לשרבט "אמא, אני בסדר" או סתם לחתום את שמו כסימן למשפחתו שהוא חי ובריא (כפי שעשה השולח של הגלויה הראשונה לעיל). שבוי שכזה היה צריך למצוא דברים אחרים לכתוב עליהם ובאמצעותם להעביר מידע נוסף, סמוי למחצה.

במקרה שלפנינו השולח כותב שוב ושוב על ה"בולים" של קרן הצדקה. מעבר לאפשרות שמדובר באדם לא חכם במיוחד, קיימת גם האפשרות שיש כאן מסר סמוי. השולח למעשה מראה לאחותו שהוא נהנה מבריאות טובה דיה על מנת להתעניין בארגון שהנפיק את התוויות, להשיג תוויות שונות ולבחון את העיצוב שלהן. הוא גם רומז שבריאותו טובה דיה לתכנן שימוש עתידי בתוויות כאלה. מעבר לכך, ניתן גם ללמוד שהוא אינו מועסק בתנאים בלתי סבירים, כך שיש לו די פנאי וכוח להתעסק בעניינים שכאלה. חשוב מכל, הוא למעשה אומר לאחותו שהוא מבקש שתכתוב אליו בתשובה (שלוש פעמים הוא אומר "אם ימצאו חן בעיניך") מבלי להתחנן לכל בדל של ידיעה מהבית – אינדיקציה חשובה לחוסן נפשי שלא נפגע. בדרך זו, לכאורה על ידי התעסקות בזוטות, הוא מעביר מידע רב ערך למשפחתו, אותו לא היה יכול להעביר בצורה ישירה.

השילוב של ה"ביל" הנדיר על ידי התווית הזו, שטכנית יש להגדיר אותה כ"סינדרלה" בולאית ולא כבול של ממש, ושל הטקסט, המבולבל לכאורה אך החושף למעשה מידע כה רב על מצבו של השולח, הופך את הגלויה כולה למסמך בעל ערך אנושי נפלא. למזלנו כבולאים וכבני אדם, פיסה קטנה זו של הסטוריה אנושית פרטית היא גם מסמך דוארי לגיטימי שניתן להעניק לו מקום באוספים בולאיים שונים, מאוספים של תולדות הדואר או אוספים מסורתיים ועד לאוספים תימאטיים.

אני מבקש להודות לידידי **משה מיכאלי**, אספן ותיק ומציג מנוסה של "הצלב האדום", שתקן מספר טעויות שהופיעו בנוסחים מוקדמים של מאמר זה.

רון ברגר, רח' שחראי 2, ירושלים 96470. bergeron@012.net.il

רשימת כתובות דוא"ל

על מנת לאפשר לנו להעביר עדכונים בתדירות גבוהה ולשלוח לכם את העתון החדש **נושאונט**, אנו עורכים רשימת כתובות של חברי האגודה בדואר אלקטרוני (e-mail). הרשימה תשמש את ועד האגודה ואת העורכים לצרכי פעילות האגודה בלבד. חברי האגודה מתבקשים לשלוח את כתובת הדוא"ל שלהם אל: noson.ed@gmail.com

חברים רבים כבר מקבלים מאיתנו כתבות נבחרות מנושאון בדואר אלקטרוני ובצבעים. מדוע שגם אתם לא תהנו משירות זה? ומדוע שלא תוכלו גם אתם לקרוא את נושאונט?

הטור
של
דובוש

ילדים מציירים שלום

הילד צ'אוק טאט לי מהונג קונג

מאז שנת 2004 מנפיק ארגון האומות המאוחדות בכל שנה סדרה בת ששה בולים ובה ציורי ילדים תחת הכותרת "החלום שלי יום אחד לשלום". הארגון, בשיתוף עם ארגון ה"ליונס" (Lions), עורך תחרות בין ילדים מכל העולם, בגילאים 11 - 13, לציור כרזות "תנו סיכוי לשלום". כל שנה נבחרים ועולים לגמר עשרים וארבעה ציורים, וששה מהם משמשים להכנת הבולים. תאריך ההנפקה הוא ה-21 בספטמבר, שהוא יום השלום הבינלאומי.

השנה זכה במקום הראשון נער בן 12 מהונג קונג, ששמו **צ'אוק טאט לי**. הוא כתב: "אני מקווה שכל אחד בעולם יעשה כמיטב יכולתו לשבור את החומות שהקמנו בין כולנו ויתן סיכוי לשלום". אגב, בשנת 2004 עוצב אחד הבולים על פי ציור של **ביאן פאיז אבו בלאל**, ילדה בדואית בת אחת עשרה מישראל.

בול או"ם עם ציורו של צ'אוק טאט לי

חותמת יום ההופעה של בולי האו"ם מה-21 בספטמבר השנה

בול או"ם עם ציור של ילד ישראלי

באוסף שלי עוד בולי שלום רבים, וכאן אספר רק על אחדים מהם. בשנת 1977 הנפיקה ישראל סדרה של ציורי ילדים על השלום. בשלושת הבולים, שכל אחד מהם צויר על ידי ילד אחר, העיצוב דומה למדי: בכולם רואים ילד ישראלי וילד ערבי אוחזים ידיים וברקע יונים. גם על השבל יונה והמילה **שלום**. הציורים לבולים נבחרו מתוך הספר "השלום שלי".

מעטפת יום ראשון של הסדרה "ציורי ילדים על השלום"

ועוד מישראל: שנתיים מאוחר יותר, בשנת 1979, הונפקה בארץ סדרה של 3 בולים המראים "ילדים מציירים את ירושלים". בזמנו התקיימה תחרות של ציורי ילדים מכל העולם בנושא ירושלים, והוגשו כמאה אלף ציורים מארבעים ארצות שונות, כולל ישראל. ארבע מאות וחמישים ציורים נבחרים הוצגו בתערוכה במוזיאון ישראל, ושלושה מהם זכו להופיע על גבי בולים. אחד הבולים מתאר את חזון אחרית הימים ואת נושא השלום שהעסיק במיוחד את הילדים מישראל. הציור, פרי מכחולה של ילדה בת שלוש עשרה, מראה את ירושלים בין עננים ורודים, ויהודי וערבי חבוקים לפניה, אף הם בעננים.

נחזור לאו"ם. כידוע, כל שנה מכריז הארגון על נושא ייחודי. כך הוכרזה 1986 כשנת השלום הבינלאומית, וארצות רבות הנפיקו בולים המציגים את הנושא. לפנינו שני בולים מחוברים (Se tenant) מניו זילנד, שנבחרו בתחרות ציורים שהתקיימה בנושא.

בבולים רואים סמלי שלום מוכרים בעולם כולו: יונת שלום, עץ החיים, וסמל העיגול עם האות הלטינית Y הפוכה בתוכו - סמל שעוצב למערכה לפרוק הנשק

הגרעיני באנגליה, ומוכר בכל העולם כ"סמל השלום". בנוסף, ניתן לראות את ה"לוגו" של שנת השלום - זוג כפות ידיים המשלחות לחופשי את יונת השלום. לא

הצלחתי לברר אם אכן אלה הם ציורי ילדים, או שמא מעצב הבולים בחר לעשות שימוש במוטיבים האלה ולהראותם בצורה "ילדותית". אשמח לקבל מידע מקוראי נושאון בשאלה זו.

יונת השלום, הנושאת במקורה עלה זית או פרח (כפי שמראה הבול מא"י הבתולה הבריטיים), מופיעה בהרבה ציורי ילדים בנושא השלום על בולים. בחרתי להראות כאן בול מיגוסלביה ובו ילדים הרוכבים על גבי היונים, ובול ממקסיקו המראה ילדים המניפים ידיהם אל על בחסות היונה. גם סמל השלום, אותו כבר הזכרנו, הוא מוטיב חוזר (למשל, הבול מארגנטינה). בהזדמנות זו ראוי לציין כי את הסמל הזה עיצב בשנת 1958 האמן והמעצב הבריטי **ג'רלד הולטום**.

וגר זאב עם כבש -
גרסת סרביה מונטנגרו.

אסיים בבול יפה ומיוחד שיצא השנה: "ימים יגיעו וגדי ואריה יחיו בשלום". בול זה מציין שלום בין אוכלוסיות שונות, במסגרת הנושא המרכזי של בולי "אירופה" לשנת 2006 – ילדים מציירים השתלבות מהגרים. בול זה הונפק ב"ארץ חדשה": סרביה מונטנגרו, יישות שעד 2003 נקראה יוגוסלביה. בולים הנושאים את השם "סרביה מונטנגרו", או בשפת המקום: "צרנה גורה" – ההר השחור, קיימים רק מ-2003. אך כבר בקרוב לא יצאו יותר בולים תחת שם זה, שכן ב-3.6.06 הוחלט שסרביה ומונטנגרו ייפרדו לשתי מדינות עצמאיות.

בברכת שלום חמה,

דובוש

דובוש אוסף בולי ילדים, דובים ודפוס על בולים.
כתובתו: יורם כהן, קיבוץ כפר עזה, ד.נ. הנגב 85142. dobush@yahoo.com

מעטפות פטריוטיות

מעטפות פטריוטיות הן פריט בולאי הנהנה מפופולאריות רבה בשוק האמריקאי. המעטפות מכילות איור צד (cachet) המעביר מסר פטריוטי,

ומכאן שמן. מעטפות כאלה קיימות מתקופות שונות, ובעיקר מתקופות של עימותים צבאיים, במהלכם גואים הרגשות הלאומיים. מבחינה בולאית המעטפות המעניינות ביותר הן אלו מתקופת מלחמת האזרחים האמריקאית, לפני כמאה וחמישים שנה. להלן מעטפה כזו, המראה את מפקד צבא הצפון, הגנרל **וינפילד סקוט**, מנחית מט לנשיא מדינות הדרום, **ג'פרסון דייוויס**.

מעטפות פטריוטיות הן פרטיות באופיין, ולכאורה הן פסולות לשימוש בתצוגה תחרותית. אולם מצד שני הן מקובלות מאוד בארה"ב, ונכללות בתצוגות אמריקאיות רבות. מדובר גם בפריט ישן מאוד: בתחום השחמט, למשל, המעטפה הפטריוטית הנראית כאן מקדימה את החותמת השחמטאית הראשונה בלמעלה מ-60 שנה, ואת בול השחמט הראשון בכ-85 שנה! בהתחשב בנתונים אלו, האם ניתן להציג מעטפה זו כ"מקרה גבול", תוך התחשבות בתרבות האספנית האמריקאית?

הפנינו את השאלה לצוות המומחים שלנו. מחילוק הדעות ביניהם ניתן ללמוד כי אכן זוהי שאלה לא פשוטה.

ד"ר יהושע מגר רואה במעטפות פטריוטיות פריט הראוי לתצוגה: "למעטפות פטריוטיות מתקופת מלחמת האזרחים יש חשיבות היסטורית גדולה לארה"ב, ולכן הן מקובלות בתצוגה תימאטית. עדיף להציגן כמשומשות, אך אם אין מעטפה משומשת בנמצא ניתן, לדעתי, להציג את המעטפה הבלתי משומשת."

דני פישר מציג דעה מסוייגת יותר:

"ניתן להציג פריט פטריוטי זה בתצוגה **בערבון מוגבל**. יש לכתוב בפרוט את **חשיבותו** של הפריט לתצוגה, ולציין בהדגשה כי המעטפה הקדימה את החותמת הראשונה בנושא ב-60 שנה ואת בול השחמט הראשון ב-85 שנה. כדאי גם לציין את הארץ המנפיקה של בול ראשון זה."

גם **ד"ר הדי פייבל** תומך בהכללת הפריט, תוך הסתייגויות: "ראשית, צריך להודות שמדובר בשאלה לא פשוטה. בתצוגות ברמה הגבוהה ניתן למצוא פריט כזה. שימו לב שאני משתמש במילה **פריט ביחיד**, ולא בכדי. בתצוגה של שמונה מסגרות יש מקום לפריט יחיד, או שניים לכל היותר. איזה פריט להציג? כזה שאין אפשרות להשלים את הסיפור בלעדיו. רצוי מאוד שהפריט יהיה משומש דוארית, ועדיף פריט ישן, שהודפס לפני מלחמת העולם הראשונה.

הכיתוב המלווה חשוב מאוד: יש לציין במפורש שמדובר בפריט המכיל הדפסה פרטית. זה גם מראה על ידע בולאי, וגם מוכיח שלא ניסינו לרמות את השופטים. בנוסף, צריך להצדיק את הכללת הפריט, באמצעות הסבר על העדר חומר אחר ועל ההקשר התימאטי שלו.

מעניין לציין כי לפני שנה העברתי סמינר ברומניה על השיפוט של תצוגות תימאטיות, ושאלה זו הטרידה גם את האספנים שם."

השורה התחתונה:

השוואת התשובות מגלה הבדל מסויים ביניהן. בעוד שד"ר יהושע מגר מקבל מעטפות פטריוטיות כפריט הראוי לתצוגה (מתוך הכרה בתרבות האספנית האמריקאית) הרי שדני פישר וד"ר הדי פייבל מקבלים פריט כזה בערבון מוגבל בלבד. לנוכח ההסתייגויות של שניים משלושת המומחים המדור ממליץ למציגים לנקוט בגישה זהירה: להגביל את השימוש במעטפות פטריוטיות לפריט אחד בלבד הנחוץ מאוד מבחינה תימאטית, תוך מתן עדיפות ברורה למעטפה שנשלחה בדואר. ההסבר הבולאי המלווה את הפריט צריך להבהיר את אופיו הפרטי של ההדפס, ולנמק את השימוש בו מבחינה בולאית.

חוברת זו של נושאן הינה האחרונה לשנת 2006. על מנת להמשיך ולקבל את נושאן (וכן את העיתון המקוון נושאנט) הנכם מתבקשים לשלם את דמי החבר לשנת 2007 עד לסוף חודש פברואר. אנו מבקשים בכל לשון של בקשה: **אל תתנו לנו לרדוף אחריכם**. שלחו **כבר עכשיו** שיק על סך 100 ₪ לפקודת איל"ת. את השיק יש לשלוח לגזבר, **שלמה וורגן**, (רח' ברנשטיין 31/22 ראשון לציון, 75503).

אוסף הפינגווינים דורש איזון

בנושאון מספר 78 התפרסמה תכנית לתצוגה בנושא פינגווינים. אין ספק כי תכנית זו מהווה שיפור ניכר ביחס לתצוגה שהייתה בתערוכה בירושלים, אבל נראה לי כי ניתן לשפר את התכנית עוד יותר.

הבעיה הבולטת לעין היא חוסר האיזון: פרק אחד משתרע לאורך כמעט מחצית התצוגה, בעוד שארבעת הפרקים האחרים הינם קצרים. לפיכך צריך לנסות ולהרחיב את הפרקים הקצרים ולקצר בפרק הארוך. אני מניח שפעולת הקיצור היא קלה, יחסית, ולכן אצביע להלן על דרכים להאריך ולשפר את הפרקים הקצרים.

בפרק הראשון – "פינגווין - מי ומה?" - הייתי מוסיף סעיף שיתאר את איזור המחיה של הפינגווינים. לפרק 3, המוקדש ל"מחזור החיים", הייתי מצרף את התחלת פרק 5, העוסקת במוות של הפינגווינים. לדעתי, מוות הוא חלק ממחזור החיים, כל עוד מדובר במוות כדרך הטבע, כלומר ללא התערבות האדם. אני מציע, איפוא לכלול בפרק 3 סעיף תחת הכותרת "טורפי הפינגווינים".

את שארית פרק 5 (מוות על ידי האדם) כדאי, לדעתי, לאחד עם פרק 4, וליצור פרק של "הפינגווינים והאדם". תת-הסעיפים אותם אני מציע הם: 1. פינגווינים בגני חיות 2. האדם כצייד פינגווינים 3. האדם כממית שואה אקולוגית 4. הפינגווין כסמל 5. הפינגווין באמנות. אני בטוח שניתן למצוא חומר בכל הסעיפים הללו, וליצור פרק בן עשרה עמודים. למשל, אני משוכנע שהפינגווין מופיע כסמל לקור. אפשר לחפש חותמות ביול של יצרני מקררים או מזגנים. בנוסף, אם יש גם חומר על האדם כמציל פינגווינים (באמצעות תכנית הגנה ורבייה) אז זה מצדיק תת-סעיף נפרד.

לסיום, הערה לגבי הפרק השני: פרק זה הוא חיוני, ומאפשר למציג להפגין ידע תימאטי בנושא הפינגווינים. אבל למבקר הממוצע בתערוכה יותר מעניין הפינגווין כסמל מאשר ההבדלים בין פינגווין מצויץ לפינגווין הרצועה. האיזון בתכנית הוא גם "שביל הזהב" מבחינה זו.

בברכה,

בני תארי

פינת האינטרנט של **משה אהלי** לא מופיעה בגליון זה עקב שירות המילואים אליו נקרא משה. המדור ישוב בגליון הבא. אתכם הסליחה.

חידה בולאית

לפניכם ששה בולים, אשר לחמישה מביניהם יש מכנה משותף. עליכם למצוא את המכנה המשותף ואת הבול יוצא הדופן. על מנת להקל עליכם את מלאכת הזיהוי הבולים מובאים כאן בגודל טבעי ובצירוף שם המדינה המנפיקה והמספר המזהה בקטלוג מיכל.

רמז: המכנה המשותף קשור לנושא של חוברת זו.

תשובות לחידה יש לשלוח למערכת נושאון בדוא"ל noson.ed@gmail.com או לכתובת ת.ד. 62029, תל אביב 61620.

בין הפותרים נכונה יוגרל פרס מתנת התאחדות בולאי ישראל.

מערב גרמניה
מיכל 176

בריטניה הגדולה,
מיכל 385

ארה"ב,
מיכל 935

פקיסטן,
מיכל 105

ישראל,
מיכל 1349

בולגריה,
מיכל 1198

תאריך אחרון לקבלת תשובות לחידה: 1.12.2006. פתרון החידה ושם הזוכה יפורסם בגליון הבא.